

I A cigányság és a bűnözés

A bűnözés társadalmi termék. Ma már ez a megállapítás a tudományos életben evidenciának tűnik. Mindamellett kétségtelen, hogy a bűnös ember viselkedésében szerepet játszanak bizonyos biológiai, pszichológiai tényezők is. A bűnözés társadalmi produktum. E tétel csupán annyit jelent, hogy elsősorban társadalmi összefüggések következménye.

A kutatások azt is bebizonyították, hogy a deviancia ezen formája döntően a társadalmi ellentmondások, feszültségek eredménye. E szempontból a társadalom egyenlőtlenségei a leglényegesebbek, különösen a társadalmi struktúrában meglévő egyenlőtlentéssel mutat szoros kapcsolatot a kriminalitás.¹

Vizsgálatok sora bizonyítja, hogy a különböző társadalmi rétegek bűnözési intenzitása eltérő és általában az alsóbb rétegekhez tartozók – rétegüknek az össznépesességhez viszonyított arányánál – nagyobb mértékben vesznek részt bűncselekmények elkövetésében.² Ez egyben azt is jelenti, hogy hazánkban a bűnözés erőteljesen rétegspecifikus, ami más oldalról, aspektusból nézve arra is utal; egy egyén, társadalmi csoport kriminalitása döntően annak a függvénye, hogy az adott egyén, társadalmi csoport milyen pozíciót foglal el a társadalom szerkezetében. Más egyéni vagy csoporttulajdonságok jelentősége ehhez képest eltérül.

A magyar történelem mostohagyermekai

A cigányság történeti fejlődésével Magyarországon több tudományos kutatás és publikáció foglalkozott.³ Nem tartom feladatommak e tanulmány keretében a téma részletes ismertetését, de néhány összefüggésre fel kell hívnom a figyelmet.

A cigányság mint észak-indiai eredetű népcsoport hosszú vándorlás után tömegesen a XV. században jelent meg Európában. Kezdetben a legtöbb ország toleranciával, sőt privilégiumokkal fogadta őket abban a reményben, hogy beilleszkednek. Ez azonban hamis illúzióknak bizonyult. A konfliktusok kiéleződtek, s elkezdődött a cigányokat sújtó diszkriminációs korszak, mely a II. világháború befejezéséig, egyes helyeken még tovább tartott. A magyarországi fejlődést ugyanez a tendencia jellemezte annyi eltéréssel, hogy nálunk a diszkrimi-

1. Dénes–Tauber–Tóth: A krimináleiológi új értelmezése. Belügyi Szemle, 1986/8.

2. Szabó András: Bűnözés-ember-társadalom. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1980.

Vigh–Tauber–Madácsi: A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés kapcsolata. BM. Könyvkiadó, 1988.

3. Heiczinger János: Fejezetek a cigánykérdés alakulásáról. Fejér Megyei Történeti Évkönyv. Székesfehérvár, 1978.

náció nem volt olyan éles, mint Európa sok országában. A fejlődést a Horthy-korszak nyílt fajüldöző rezsimé⁴ tetőzte be hazánkban.

A felszabadulást követően megszüntettek minden diszkriminációs intézkedést, jogszabályt, de egyéb nem történt. A cigányok egyenlő jogokat kaptak, segítséget nem. Holott többségük a társadalom legalsó rétegeihez tartozott. Közismert az az összefüggés, hogy az egyenlőtlenek számára biztosított egyenlőség csak az egyenlőtleniséget termeli újjá. Ez történt hazánkban is. Miközben a társadalom többségének életkörülménye – az ötvenes évek végétől, a hatvanas évekre – rohamosan javult, a cigányság helyzete lassan változott, vagyis nőtt az olló köztük és a társadalmi átlag között.

A cigányság számára az MSZMP Politikai Bizottságának 1961. június 20-i állásfoglalása jelentette a történelmi sorsfordulót. Ezt követően ugyanis az állami és politikai vezetés egy sor valóban haladó és hatékony intézkedést hozott a cigányok társadalmi felemelkedése érdekében. A társadalom többségének szemlélete, hamis tudata, előítélete ezzel párhuzamosan, sajnos nem módosult. Számos döntést, intézkedést egyszerűen elszabotáltak, vontatottan teljesítettek, így csak a hetvenes évek elején lehetett érzékelni az említett állásfoglalás kedvező hatását.

A „sommásan vázolt” fejlődésnek leglényegesebb következménye, hogy a cigányok többsége még napjainkban is a legproblémásabb, azaz a többszörösen hátrányos helyzetű társadalmi csoportokhoz tartozik.

A cigányság bűnözésének problémái a szakirodalomban

A cigányság bűnözésének kérdésére először figyeltek fel a gyakorló **bűnüldözők**. A hatvanas évek elején a rendőrök, nyomozók azt tapasztalták, hogy magas a cigány lakosság kriminalitása. A Belügyi Szemle hasábjain meg-megújuló vita bontakozott ki e kérdésről. A vitákat vizsgálatok, elemzések előzték, illetve követték.

A vita első szakasza 1963-ban zajlott.⁵ Valamennyi szerző egyetértett abban, hogy a cigányság felemelése nem csak az állami szervek, hanem az egész társadalom feladata. Legfontosabb teendők: a cigánytelepek felszámolása, a cigányok foglalkoztatási, műveltségi szintjének növelése, és a velük szemben megnyilvánuló előítéletek visszaszorítása. A vitában az alábbi kérdések merültek fel. Egyfelől, milyen feladatai vannak a rendőrségnek a Politikai Bizottság 1961-es határozata végrehajtásában? Másfelől szükség van-e a cigány bűnelkövetőkkel szemben (avagy a cigányok bűnözésének megelőzésére) speciális rendőri intézkedések alkalmazására?

Egyesek úgy vélték, hogy a rendőrségnek nincsenek sajátos feladatai a cigánysággal kapcsolatban, ezek más szervek hatáskörébe tartoznak. Néhányan rámutattak arra, súlyos társadalompolitikai következményei lehetnek annak, ha e feladatokból „rendőrségi” ügyet csinálnak. Mások azzal érveltek, hogy a cigányokkal kapcsolatban a rendőrségnek van a legtöbb tapasztalata. Ezek

4. *Mezey Barna–Tauber István*: A magyarországi cigányság helyzetének rendezését célzó jogi szabályozás egyes kérdései. Acta Facultatis Politico-Juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae Tomus XXIII. 1980.

Mezey–Pomogyi–Tauber: A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban. 1944–1985. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1986.

5. *Tauber István*: A cigánybűnözés kriminológiai problémái. Rendőrtisztví Főiskola, 1982. 56. oldal

hasznosítása pedig nélkülözhetetlen, mert a cigányok bűnözése mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben eltér az össz-bűnözéstől.

A vitában ismertetett statisztikai adatok a ma olvasói számára fontosabbak, mint az idézett vélemények. Az egységes bűnügyi statisztika csak 1964-től szolgáltat adatokat, bár bizonyos statisztikai adatgyűjtés azelőtt is volt. Ezek szerint a cigány lakosság kriminalitása lényegesen magasabb⁶ a nem cigány lakosságénál. Egy területi elemzés kimutatta, hogy amikor a mozgó cigánybűnözők nagy része Somogy megyében tömörült, a cigányok által elkövetett bűncselekmények képezték az összes e megyében ismertté vált bűncselekmény 67%-át.

1972–73-ban újabb vita bontakozott ki. A vitaindító cikket a legfőbb ügyész helyettese, Csendes Károly írta⁸. E tanulmány a korábbiakhoz képest mind elméleti, mind statisztikai adatbázisát tekintve igényesebb, tartalmasabb. A szerző sok új szempontra hívta fel a figyelmet. A cigányokra négyszer-ötször annyi bűncselekmény és közel hatszor annyi bűnelkövető jut, mint az összlakosságra. Főleg az erőszakos és nagyon elleni bűncselekményt elkövetők, valamint az üzérkedők között találjuk őket. A szerző a legnagyobb problémát abban látta, hogy nőtt a cigányok részaránya a durva, a köz biztonságát és nyugalomát súlyosan sértő bűncselekményeknél és az ún. hivatásos bűnözők is zömmel közülük kerültek ki. A női bűnelkövetők közt is sok a cigány. Az országos arány 11,6%, a cigányok aránya 25,6% volt, de egyes megyékben elérte a 30–40%-ot is. A szerző szerint a jelenségek oka a cigányság társadalmi elmaradottsága. Hangsúlyozta, hogy nem a cigányság egésze aktív a bűnözés szempontjából, hanem csupán egy szűk réteg.

Figyelmeztetett az előítélettől terhes felfogás veszélyére, s a védelem elve érvényesítésének fontosságára. A következőket írta erről: „A terheltté nyilvánított cigányoknál megkülönböztetett gondossággal kell érvényesíteni a védelem elvét. A nem nagyszámú, a börtönben korábban „kiművelt” rafinált cigánybűnözőktől eltekintve, a felelősségre vont cigányok többsége a jogban járatlan, primitív és kulturálatlan, ezért kevésbé tud logikusan gondolkodni, védekezni. E vonatkozásban is hátrányban vannak, így fennáll annak a veszélye, hogy velük szemben megalapozatlan vagy törvénytértő ítéletet hozzanak.”⁹

E cikket követően több tanulmány elemzi a cigányság bűnözésének alakulását egy-egy megyében.¹⁰ Ezek a vizsgálódások – az országos jelenségek helyi érvényesülésének bemutatásán túl – felhívták a figyelmet arra, hogy a cigányok körében egy szűk csoport, a bűnöző életmódra rendezkedett be. E bűnöző csoport tagjai összetartanak, egymást mindig segítik, bűnözési aktivitásuk pedig folyamatosan nő, különösen ott, ahol a cigányság foglalkoztatását, a telepek felszámolását nem tudták megoldani. A beilleszkedett cigányok kriminalitása nem tért el alapvetően a területi kriminalitási átlagtól.

Farkas Miklós a Tolna megyei tapasztalatokat értékelve a következőket írta: „1972 első felében részletesen értékeltük a cigánybűnözés helyzetét. Meg-

6 *Nemes Lajos*: A cigánylakosság helyzetének megjavításáról szóló párthatározat végrehajtásának tapasztalatai Baranya megyében. Belügyi Szemle, 1963/1.

Horváth Ferenc: A telepeken lakó cigányok helyzete. Belügyi Szemle, 1963/2.

Turóczi Károly: Hozzászólás a cigányság társadalmi beilleszkedésével kapcsolatos vitához. Belügyi Szemle, 1963/6.

7. Lásd *Turóczi Károly* idézett művét!

8. I. m.

9. *Csendes Károly*: A cigánylakosság bűnözésének társadalmi problémáiról. Belügyi Szemle, 1973/6.

10. I. m.

állapítottuk, hogy ... két alapvető tendencia figyelhető meg. Egyrészt a cigánylakosság túlnyomó többsége igyekszik fokozatosan beilleszkedni a társadalomba, ... egyre inkább elhatárolják magukat a bűnözőktől és nincs velük több bűnügyi vonatkozású probléma, mint a lakosság egyéb rétegével. Másrészt van egy kicsi, de igen lassan szűkülő réteg, amely a legkisebb mértékben sem törekszik a becsületes életmódra. Sorozatosan követnek el bűncselekményeket és több vonatkozásban is figyelmen kívül hagyják a társadalmi együttélés szabályait. Jelenleg a réteg felnőtt tagjai között alig van büntetlen előéletű és gyermekeik közül kerül ki a fiatalkori cigány bűnelkövetők többsége is.”¹¹

Az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika 1974. január 1-je óta veszi számba a cigány bűnelkövetőket. Cigánynak azokat tekintik, akiket nem cigány környezetük annak tart, akik rendszeresen vagy idényjelleggel vándorolnak, tartósan nem telepednek le és kerülük a munkát. Ugyiszintén cigánynak tartják azokat, akik cigánysoron, telepen, putrikban élnek, többnyire alkalmi munkát végeznek; életmódjukban a cigányhagyományokat (leányszöketés vagy -vásár, vérbosszú) követik és bűnelkövetési módszereik jellegzetesek (pl. nem büntethető korban levő gyermekeikkel vitetik véghez a bűncselekményeket, miközben a feltételeket a felnőttkorúak biztosítják). Az ily módon elkülönített, megyei tanácsok által becslött cigány bűnelkövetők adatait a cigány népesség számához viszonyítják.¹²

A fiatalon elhunyt Ferencz Zoltánt alapvetően a bűncselekmény-szituáció kriminológiai értelmezése és a viktimológia érdekelte. Ezen belül részletesen foglalkozott a cigányok, különösen a fiatalok bűnözésével, valamint sértetté válásának kérdéseivel.¹³ A cigánylakosság bűnözésének általános összefüggéseit elemezve feltárta, hogy a cigányság bűnözése érthetetlen társadalmi helyzetének (előzményeinek és okainak) figyelembe vétele nélkül. Bűnözésük ugyanis társadalmi létfeltételeikben gyökerezik. Életkörülményeik, iskolázottságuk, foglalkoztatásuk jellege, társadalmi beilleszkedésük foka, állampolgári helyzetük magyarázza kriminalitásuk alakulását.

Bűnözésük megelőzésével kapcsolatban egy nagyon fontos szempontra hívta fel a figyelmet. A cigánylakosság társadalmi-gazdasági helyzetének javítása önmagában még nem változtatja meg a közvélemény – többnyire negatív – értékítéletét.¹⁴ 1976-ban erről így írt: „Ha ... nem veszünk tudomást arról, hogy a cigányokat illetően létezik még egyfajta negatív társadalmi értékítélet, akkor ez hat és megerősíti a cigányokban azokat az ellenséges érzelteket, amelyek körükben – az évszázadok óta velük szemben alkalmazott diszkrimináció következtében – kialakultak. Ez az állapot aligha ösztönzi őket a környezetükbe való beilleszkedésre.”¹⁵

11. *Bognár Ferenc*: A Zala megyében élő cigánylakosság helyzete és bűnözésben való részvétele. Belügyi Szemle, 1972/7.

Sajti Imre–Fekete Béla: A cigánylakosság bűnözésének helyzete Békés megyében. Belügyi Szemle, 1972/9.

Kerecsi Tamás: A cigányság helyzete és bűnözése Szabolcs-Szatmár megyében, Belügyi Szemle, 1972/10.

Madács Olivér–Fehér Lajos: A cigánybűnözés felszámolását akadályozó tényezők, Belügyi Szemle, 1972/11.

Farkas Miklós: A cigánylakosság társadalmi beilleszkedése és bűnözése Tolna megyében, Belügyi Szemle, 1973/1.

12. Lásd *Farkas Miklós* idézett művét!

13. Tájékoztató a cigánybűnözésről. Legfőbb Ügyészség Titkársága, 1976.

14. *Ferencz Zoltán*: Az alkalmazott viktimológia lehetőségeiről. Jogtudományi Közlöny, 1980/5.

15. *Ferencz Zoltán*: A cigány bűnözés kriminológiai vizsgálatához. Belügyi Szemle, 1976/7.

Erdekes következtetésekre jut az 1980-ban közreadott, a cigányokkal kapcsolatban végzett viktimológiai kutatások alapján¹⁶ megírt tanulmányában Ferencz Zoltán. Abból indult ki, hogy a bűncselekmény-szituációban nagy jelentősége van az egyes társadalmi rétegek közötti feszültségeknek. A cigányság kriminalitásában hasonló tényezők játszanak szerepet, mint viktimizálódásukban. Az elkövetők a sértett kiválasztásában azt tekintik a legfontosabb szempontnak, hogy minimalizálják a bűncselekmény felfedezésének kockázatát. A nem cigány elkövető számára e kíváncsolomnak legjobban a cigány sértett felel meg, mivel a felderítés esélyét több körülmény csökkenti.

Bizonyos bűncselekményfajták elkövetője joggal bízik abban, hogy a cigányok, szemben a nem cigányokkal, egyes értékeket nem tartanak védelmezendőknek (pl. másképp gondolkoznak a becületről, illetőleg a nemi erkölcsről). Az elkövető azt is feltételezi, ha mégis felderítik a bűncselekményt, annak megítélését a cigány sértett viselkedése enyhíteni fogja. Az elkövető számol azzal is, hogy a hatóság a cigány sértett bejelentését bizalmatlanul fogadja, s ez növeli büntetlenül maradásának esélyét.

A cigányok gyakran válnak spontán büntettek áldozataivá a faji előítéletek miatt. Egyes emberek olyan magatartásokra, melyekre nem cigányok esetén nem is reagálnak, cigányok esetében erőszakosan lépnek fel, sőt megvannak győződve, hogy igazságot tettek. Gyakran az ún. beilleszkedett cigányok sérelmére követnek el bűncselekményt, akik sem az elhagyott, sem a „befogadó” közösség védelmére nem számíthatnak.

Végül utal a szerző az ún. képzelt áldozatok nem elhanyagolható létszámú csoportjára. A több évszázados diszkrimináció fokozott érzékenységet váltott ki a cigányságban. Az utóbbi évtizedekben megnyilvánuló állami erőfeszítések egyre inkább megnyerik a cigányság bizalmát, és erősítik azt a hitüket, hogy ügyük az igazságszolgáltatás és az államigazgatás problémája. Ezért nem ritka, hogy bűncselekménynek nem minősíthető, illetve magánvádas cselekmények miatt is a rendőrhatalóságokhoz fordulnak és így igazságkereső szenvedélyük könnyen válhat a hatóság zaklatásává, munkája akadályává.¹⁷

A nyolcvanas évek elején az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet végzett kutatást a cigányság bűnözésével kapcsolatban. A vizsgálat során elemezték a kriminálstatisztika adatait, a bűnügyi jelentéseket, a megyei tanácsok cigányságra vonatkozó dokumentumait. Ennek eredményéről számolt be 1981-ben Raskó Gabriella, 1982-ben pedig az OKKri hivatalos tájékoztatója. Az utóbbiból idézünk néhány gondolatot.¹⁸ A cigánybűnözés súlyát és kutatásának szükségességét a mennyiségi tényezők (a majdnem kétszer nagyobb gyakoriság) mellett, a minőségi tényezők is aláhúzzák, sőt talán ezek a lényegesebbek. A tárgyi oldalt vizsgálva a cigányok bűncselekményeinek közel fele erőszakos jellegű, míg az ösbűnözésen belül csupán 12% az erőszakos kriminalitás részaránya. Az alanyi oldalt elemezve a cigánybűnözés szembeűnő jellegzetessége, hogy bizonyos elkövetői kategóriák (így a nők, a fiatal- és gyermekkorúak, a büntetett előéletűek, ezeken belül a visszaesők, a veszélyes, valamint a társas elkövetők) az átlagos arányt igencsak meghaladják.¹⁹

A tájékoztató arra is utal, hogy a cigánybűnözés mint tömegjelenség kétségtelenül a cigánylakosság életmódbeli elmaradottságára vezethető vissza.

16. I. m. 47. oldal

17. *Ferencz Zoltán*: Az alkalmazott viktimológia lehetőségeiről. 312. oldal

18. I. m. 315. oldal

19. *Raskó Gabriella*: Amit a cigány kriminalitás megértéséhez tudni kell. Jogtudományi Közlöny, 1981/9. OKKri Tájékoztatója: A cigánybűnözésről, 1982.

A hagyományos környezetben (telepen vagy cigánysoron) élők számára saját csoportjuk erkölcsi normáinak, viselkedési sztereotípiáinak követése (bármenyre is ellentétesek is ezek az össztársadalmi alapnormákkal) természetes és helyes, amíg más milióbe nem kerülnek. A személyiség aszociális irányba való fejlődése nem tekinthető egyéni kisiklásnak, hanem makrokörnyezeti hatásnak, amelyet ma még nyugodtan nevezhetünk szub- vagy kontrakulturának. E környezetben például az erőszakos bűncselekmények miatti felelősségre vonás nem szégyen, inkább dicsőség. A cigány bűnelkövető erkölcsi szemlélete teljesen külön világot képez, a lumpen elemekéhez sem hasonlítható. Általánosítani mégsem szabad, hiszen a vizsgálat idején a cigányság több mint 40%-a már beilleszkedett.

A kutatás azt is jelzi, hogy a bűnözés szempontjából a cigányság be nem illeszkedett csoportja a legaktívabb réteg. Belőlük, valamint a hozzájuk csapódó elmaradott cigányokból kerülnek ki a veszélyes bűnözőként nyilvántartott cigányok, akik természetesen más társadalmi tartalommal és csekélyebb súllyal olyasféle jelenséget képeznek, mint a tőkés országok bűnözőinek ún. kemény magja; akik annál elszántabbak és agresszívebbek minél inkább halad előre a cigányság többsége a társadalmi beilleszkedés útján.²⁰

A cigányság bűnözésének okai

Jelen tanulmány szerzőjét 1976-ban bízta meg az MTA és több miniszteriális főhatóság, hogy egy pályázati kutatás keretében tárja fel a cigányság bűnözésének lényegi problémáit.²¹ A vizsgálat érdekében kutatócsoportokat szerveztem a hazai és külföldi szakirodalom, valamint az empirikus kutatások elemzésére. Első lépésben a cigányság történeti fejlődésének sajátosságait igyekeztünk ki-deríteni. Majd az empirikus vizsgálatok segítségével két alapvető kérdésre próbáltunk választ adni:

- a) melyek a cigányság bűnözésének morfológiai sajátosságai;
  - b) milyen történelmi, társadalmi okok magyarázzák e bűnözési formát.
- Tekintsük át röviden a kutatásnak e kérdésekre adott feleleteit.

a) A cigányság bűnözése mind elkövetői, mind cselekményi oldalról specifikus vonásokat mutat. A cigányság bűnözési intenzitása több mint kétszerese (a finomabb mutatókat pl. a korstruktúra sajátosságait is figyelembe véve pedig három, négyszerese) az átlag populáció kriminalitási gyakoriságának. Ez az összefüggés – még napjainkban is – igaz, de tudományos szempontból nem sokat ér. Az összehasonlított két sokaság ugyanis szociológiai értelemben nem egynemű (nem azonos minőségű), hiszen a cigányság rétegösszetétele merőben eltér az átlagnépességétől. Az összehasonlítás akkor lenne reális, ha a cigányság bűnözését egy olyan populáció kriminalitásával hasonlítanánk össze, melynek társadalmi körülményei, szociális mutatói, megegyeznek a cigányságéval.

A cigányok által elkövetett bűncselekmények fele igen durva módon végrehajtott erőszakos bűncselekmény, míg az össz-bűnözésen belül ezek száma „csupán” 10–15%. Különösen egyes bűncselekmények (pl. garázdaság, rablás) elkövetésében magas a részvételi arányuk. A vagyon elleni bűncselekmények körében bizonyos elkövetési formák, kriminalisztikai értelemben felfogott bűn-

20. Lásd a Tájékoztató 14–15. oldalait!

21. Lásd *Raskó Gabriella* idézett művét!

„S halált hozó fű terem
gyönyörűszép szívemen”

Mintha a sajátjukat építenék...

cselekménytípusok esetében gyakori a részvételük: példa erre a besurranásos, az áruházi avagy a betöréses lopás.

Elkövetői oldalról nézve az átlagoshoz képest körükben kétszer magasabb a fiatalkorú és női elkövetők aránya, de közel ennyivel magasabb a visszaesőké és a bűnismétlőké is. Az esetek több mint 70%-a csoportos bűnelkövetésre utal. Viszonylag gyakran fordul elő a közvetett tettesség büntetőjogi értelemben.

b) A cigányság más szerkezetű és relatíve magasabb bűnözését több történelmi tényező és társadalmi összefüggés együttesen magyarázza. Egyrészt a cigányok nagyobb része a társadalom alsó rétegeihez tartozik. Tény viszont, hogy ezen társadalmi csoportok bűnözése mindig magasabb, mint más rétegeké. Másrészt a cigányok sajátos, részben elkülönült fejlődése egy specifikus kultúra, norma- és értékrendszer kialakulását eredményezte. Ez később két aspektusból is szerepet játszott bűnözésük mikéntjének alakulásában.

Ez a más kultúra addig nem jelentett problémát, amíg a cigányság relatíve elkülönülten élt. De a 60-as, különösen a 70-es években, amikor a cigányság – zökkenőkkel terhelt felemelkedése során – széles felületen kezdett érintkezni a társadalom többi csoportjával, ez az eltérés súlyos problémákat, konfliktusokat eredményezett. Itt kell megjegyeznünk, hogy a magyar társadalom – mint általában a közép-kelet-európai régió más országai – a demokratikus hagyományok „történelmi hiánya” miatt nem toleráns a másság elviselésében.

A cigányság szempontjából, a kiscsoportok szintjén sokáig stabil szabályozó erőt jelentett a saját kultúra. A társadalmi felemelkedés, az integrációs folyamat megindulásával, a relatíve zárt csoportok felbomlásával ezek a közösségek

fokozatosan elvesztették szabályozó funkciójukat. Így a társadalom irányába egyre nyitottabbá vált közösségek tagjai részben vagy egészben a régi normákat már elhagyták, de az újakat még nem tudták beépíteni személyiségükbe. Úgy néz ki, hogy ez az átmeneti állapot okozza a legtöbb problémát.

Harmadrészt a hátrányos megkülönböztetés évszázadai diszfunkcionális hatásként kitermeltek egy bűnöző szubkulturális háttérrel bíró cigánycsoportot. Ez a társaság teszi ki a cigánybűnözés „kemény magját”. Negyedrészt az előzőeken túlmenően rendkívül lényeges probléma az előítéletek kérdése. Az évszázadokon keresztül megnyilvánuló hivatalos diszkrimináció – mind intézményeiben, mind az alapul szolgáló ideológiában, különösen a fasiszta fajelméletben – egy mélyen tagolt és struktúrált előítélet-rendszert hozott létre az ország lakosságában. Az idők folyamán ráadásul egy sajátos „circulus vitiosus” alakult ki. A lakosság diszkriminációjával és előítéleteivel maga is hozzájárult ahhoz a helyzethez, hogy a cigányság, mint népcsoport igen elmaradott körülmények között él, s ennek következtében nagyobb gyakorisággal tanúsít bizonyos deviáns viselkedési formákat. E helyzet azután tovább növelte a társadalom előítéletét. Mindehhez még az is hozzájárult, hogy nagyon sokáig meg sem kísérelték a cigányság problémáinak tudományos igényű magyarázatát.

Ötödészt a cigányságnak a hatvanas évek végén kibontakozó gyors fejlődése napjainkra gyökeresen átalakította e népcsoport társadalmi strukturális helyzetét, életmódját, életformáját. Közismert, hogy minden nemzetből, népcsoportból a hirtelen életmódváltás, a társadalom gyors ütemű átszerveződése egy sor diszfunkcionális hatást vált ki. Ezek egyike a deviancia. Atörténelmi fejlődés akkor dob felszínre deviáns megnyilvánulásokat, amikor formációváltásokra kerül sor, amikor a társadalom egész szerkezete relatíve rövid idő alatt gyökeresen megváltozik.²²

A cigányok bűnözése alapvetően rétegspecifikus. Ez azt jelenti, hogy bűnözésük azért magas, mert többségük olyan hátrányos helyzetű réteghez tartozik, amelynek kriminalitása az átlagos mértéket egyébként is meghaladja. E feltételezés helytállóságát vizsgálataink során a következő módon igyekeztünk tisztázni.

Kiválasztottunk két közel 300 fős csoportot, melynek tagjai magyarországi bv-intézetben töltötték szabadságvesztés-büntetésüket. Az egyikbe olyan cigány elkövetőket soroltunk, akik – a korstruktúrát, a nemek arányát, az elkövetett bűncselekmények szerkezetét tekintve – tükrözték a cigányság bűnözésének sajátosságait. A kontroll-csoportot pedig olyan nem cigány bűnelkövetők alkották, akiknek legfontosabb rétegmutatói (így a foglalkozási struktúra, az egy főre jutó jövedelem, a gyermekek száma, a nemek aránya stb.) hasonlítottak a cigány bűnelkövetőkéhez.

Egy nagyon fontos mutatóban, az iskolai végzettségi szint tekintetében nem sikerült a hasonlóságot elérni. Ennek megvalósítása technikailag kivihetetlen volt. A kontroll-csoport összeállításánál még arra is gondoltunk, hogy a bűnözési szokások, valamint a csoport által, illetve a szülői, rokon körben megkísérelt, vagy ez utóbbi körben befejezett öngyilkosságok aránya hasonlítson a vizsgált cigánycsoportéhoz. Mindezen kritériumoknak sikerült eleget tenni.

A vizsgálat hipotézise a következő volt. Ha a két vizsgált csoport esetében a réteghelyzetet meghatározó mutatók többsége megegyezik, valamint a vég-

22. *Tauber István*: A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés összefüggései, különös tekintettel egyes kisebbségi csoportokra. Tankönyvkiadó, 1986.

eredményként jelentkező deviáns viselkedések szerkezete és gyakorisága is hasonló, akkor a közvetítő szférák, társadalmi jelenségek struktúrájának, minőségének is hasonlóknak kell lennie. Ezek közül viszont a legjelentősebb tényező, legalábbis a modern szociológiai kutatások alapján, az életmód szerkezete, minősége. Ha viszont a két csoport életmódszerkezete, minőségi jellemzői hasonlóak, akkor igaz a feltételezés, hogy a bűnözés sajátosságait alapvetően a rétegszerkezetet meghatározó ún. kemény társadalmi mutatók befolyásolják.

Empirikus vizsgálati eredményeink messzemenően igazolták kiinduló hipotéziseinket. A vizsgált csoport életmódja nagymértékű hasonlóságot mutatott. Ezek minden kétséget kizáró módon bizonyították, hogy a cigányok bűnözését döntő módon réteghelyzetük determinálja. Ugyanakkor a két csoport életmódja között érzékelhető különbségek mutatkoztak egyes faktorok vonatkozásában. Ezek arra utalnak, hogy a réteghelyzet mellett más tényezők is fontos, mögöttes jelentőséggel bírnak a cigányok bűnözését determináló folyamatban.²³

A kutatások során felfigyeltünk arra, hogy a különböző megyékben eltérő intenzitású és minőségű a cigányok kriminalitása. Hogy ezt értelmezni tudjuk, további empirikus kutatást és statisztikai elemzést végeztünk. Az eredményeket az alábbiakkal magyarázhatjuk. A cigányság nem egységes népcsoport történeti fejlődését, integrációs problémáit, szokás- és kulturális rendszerét illetően, hanem legalább három alcsoportra bontható. A cigányság mobilizációja és migrációja különösen a hetvenes években egészen másféle módon zajlott le, mint a magyar társadalomé.

A leglényegesebb determinánst, mely a területi eltéréseket befolyásolta és befolyásolja, saját terminológiánkban elneveztük a kulturális és érintkezési konfliktusos faktorának. Ennek lényege a következő. A cigányság specifikus történeti fejlődése következtében sajátos (elsősorban a mikrocsoportok létét szabályozó) érték- és normarendszerrel bír. A hatvanas évek második felétől indult meg a cigányság igen intenzív társadalmi felemelkedése; az addig relatíve zárt közösségek egyre nyitottabbakká váltak. Az eltérő szokások, értékek fokozták a konfliktus-szituációk előfordulásának valószínűségét, a társadalmi hatások következtében pedig az említett csoportlétfarmákat befolyásoló erők kezdték elveszíteni szabályozó képességüket. Az új értékek és normák viszont sok akadályba ütköztek, és nagyon lassan alakultak ki.

Hogy ez az ellentmondás területenként miben nyilvánult meg, az több tényező együttes hatásának volt a függvénye. Így pl. fontos tényező, hogy tradicionálisan mennyi cigány élt a vizsgált területen, ezek hogyan illeszkedtek be az adott vidék munkamegosztási rendszerébe, milyen a kapcsolatuk a terület nem cigány lakosságával, a változások ellenére mennyire tudták a cigány közösségek megőrizni kohéziós erejüket, milyen a vizsgált helység lakosságának előítélete a cigányokkal szemben stb. A cigány elkövetők körébe, leszámítva a kriminalis szubkultúrával rendelkező alcsoportot, zömmel azok tartoznak, akik a régi életmódból már kiszakadtak, de a társadalomba még nem tudtak integrálódni, vagy akik épp a kiszakadás állapotában küszködnek.

Olyan területeken, ahol a cigányok többsége hagyományos életmódot folytat, meg ahol túljutottak ezeken a konfliktusokon, ott a kriminalitási gyakoriság messze az országos átlag alatt van. (Bizonyos figyelmeztető jelekre itt is rábukkanunk pl. a fiatalok bűnözése növekvő tendenciát mutat). A ci-

23. *Tauber István*: Cigányság és bűnözés (főiskolai jegyzet). BM Könyvkiadó. 1988. 56–66. oldal

gányok bűnözése egyébként két területi típusban igen magas. Ahol az említett felbomlási folyamat, az átstrukturálódás most zajlik; és ahol a negatív sztereotípiák megsokszorozzák a problémákat.

Ezen összefüggések igazságát messzemenőig alátámasztották az előítéletekkel kapcsolatos kutatási eredmények.²⁴ Röviden és vázlatosan ezek: stigmatizációs mechanizmusok. Itt elsősorban két jelenség érhető tetten. A kiegészítő iskolák és osztályok megbélyegző hatása a cigánygyerekekre, valamint a beszámítási képesség vizsgálatánál bizonyos kategóriák megállapítása, minősítések definíciója. Am ide sorolható a sajátos anomia is. Ez utóbbi kifejezése a cigányoknak a társadalmi normáktól való szemléletbeli eltérést értjük. A cigányság egészének, valamint a társadalom átlagának életszínvonala között mindig voltak lényeges különbségek. De amíg a cigányok relatíve elkülönült közösségben éltek, addig ez nem okozott komolyabb problémákat. Am ez a helyzet a hatvanas évek második felétől kezdődően a cigányság társadalmi felemelkedésével, a tömegkommunikációs eszközök terjedésével megváltozott.

Napjainkban a cigányok, különösen a fiatalabb korosztályokhoz tartozók, mélyen átélik helyzetüket, jelesül a távolságot vágyaik és tényleges élethelyzetük között. Ez pedig rendkívül erős pszichés feszültséget és agresszivitást vált ki belőlük – sajátos szemléletet eredményezve.²⁵ Az ún. frusztrációs szinttel kapcsolatos felmérések alátámasztják ezeket a megállapításokat.

Megváltozott társadalmi-gazdasági körülmények

A kezdeti stagnálást követően, a nyolcvanas évek elejétől a bűnözés meredeken nőni kezdett. Különösen az elmúlt három évben vált aggasztóvá ez a tendencia. A bűncselekménytípusoknak szinte minden formája gyarapodott, de az elkövetők oldaláról sem kedvezőbb a helyzet. Nőtt a bűnismétlők, a visszaesők láttszáma, a fiatakorúak és a cigányok aránya az összes bűnelkövetőhöz viszonyítva. E társadalmi jelenségek mögött határozottan kitapintható makrotársadalmi folyamatok húzódnak meg.

Kutatócsoportunk három tagjának nemrég megjelent tanulmányában ez olvasható: „A mai magyar társadalom súlyos gazdasági-társadalmi problémákkal terhelt. A gazdasági útkeresés, a hagyományos értékrendszer talajvesztése, átértékelődése, a régi szerepek újraformálódása, a tradicionális mikroközöségi csoportok kiürülése, a második (esetleg a harmadik, negyedik) gazdaság előtérbe kerülése, mind-mind olyan jelenségek, amelyek arra utalnak, hogy társadalmunk átalakulóban van.” Mindeme változások minőségükben jelentősen eltérnek azoktól az átalakulási folyamatoktól, amelyek hazánkat korábban jellemezték.

Világossá vált, hogy az egész magyar társadalmat át kell formálni, hisz gazdasági szerkezetünk elavulóban, állami és politikai intézményrendszerünk nehézkes, és igencsak differenciálódott a magyar társadalom szerkezete. Megnőttek a jövedelemkülönbségek, ugyanakkor a társadalom két fontos rétege, – a jól képzett szakmunkások és az értelmiség – csupán jelentős túlmunkával tudta megőrizni korábbi életszínvonalát.

A legproblémásabb csoportok életminősége egyre jobban leszakadt a társadalmi átlagtól. De meg kell említenünk, hogy az ide tartozók nem elhanya-

24. I. m. 66–72. oldalai

25. *Tauber István–Végh Katalin*: A cigányság bűnözésének néhány összefüggése. A „cigánybűnözés” fogalmával kapcsolatos problémák. Magyar Jog. 1982/8.

golható részénél nem az alacsony reálkereset, hanem a helytelen életmódstratégia (a pazarlás, az alkoholizmus) a problémák oka. Igaz, többségüknél a helytelen életmód elemei az átlagtól lényegesen alacsonyabb jövedelemben épülnek. E rétegeknél nem számíthatunk alapvető változásokra, ha életmódstratégiájukat nem változtatják meg. De igaz e megállapítás ellenkezője is. Politikai szempontból veszélyes lenne olyan megoldás, amely azoktól a rétegektől vonna el jövedelmet, amelyek alapvetően normális, társadalmilag helyes életmódmintákat követnek.

Egész társadalmunk súlyos, megrázkódtatásokkal terhes átalakulási folyamat közepén tart. Történelmi tapasztalataink szerint ilyen időszakokban növekszik a bűnözés. Különösen azon rétegeké, amelyeket e változások a leginkább sújtanak.²⁶ A továbbiakban tekintsük át, hogyan alakult az elmúlt években a legproblémásabb csoport, a cigányság bűnözése. Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Kriminálstatisztika alapján a bűnözés 1975 és 1980 között hullámzó volt, bár inkább stagnált. Az ismertté vált bűnelkövetők oldaláról nézve a kép kissé módosul, a kezdeti, relatíve magas szint után számuk csökken. Majd 1980-tól minden megváltozik, pontosabban minden elkezd növekedni.

A cigányság bűnözése a nyolcvanas évektől

Az ismertté vált bűnelkövetők között az általános trendhez képest némileg eltérően alakult a cigányok részvételi aránya. Ezt szemléletesen ábrázolja az 1. táblázat. Az adatok azt mutatják, hogy az összes ismertté vált bűnelkövető száma a vizsgált időszakban, 77232-ről 93176-ra nőtt. 1983-ig bizonyos hullámzás figyelhető meg, de ezután egyértelmű a növekvő tendencia. Az első és az utolsó vizsgált év közti emelkedés aránya 20%.

A cigány bűnelkövetőknek az összes bűnelkövetőn belül képviselt aránya 1975 és 1986 között – 5,1%-ról 8,8%-ra nőtt. Ez az említett 20%-os növekedéssel szemben 10%-os emelkedést jelent. Vagyis a cigányságnak, ennek az alapvetően hátrányos helyzetű etnikumnak a bűnözése három és félszer gyorsabban növekszik, mint az összlakosságé. E kijelentés igazságtartalmán az sem változtat, hogy tudjuk, az ún. ismeretlen tettes ügyek száma is jelentősen emelkedett az adott időszakban sőt, a latens bűnözéssel foglalkozó kutatások is a titokban maradt bűncselekmények szaporodására utalnak.

Maradjunk azonban az ismertté vált ügyek adatainál. A 2. táblázat azt mutatja be, hogyan alakul a cigány elkövetők részvétele a Btk. fejezetei szerint tagolt bűncselekménycsoportokban. (A táblázatok nemcsak a vizsgált év bűnözésének szerkezetét jelzik, hanem utalnak az e szerkezetben bekövetkezett változásokra is.) A táblázat adataiból az alábbi következtetések vonhatók le.

- a vizsgált hat évben állam- és emberiség elleni bűncselekményeket cigányok lényegében nem követtek el;
- a személyek elleni bűncselekmények száma a kezdeti növekedés után csökkent;
- a közlekedési bűncselekményt elkövető cigányok számának emelkedése – két folyamatra utal: egyrészt – ami mindenképp örömdetes –, hogy a cigányok körében is gyarapszik a gépkocsi-tulajdonosok száma, másrészt, hogy az ilyen tartós fogyasztási cikkel bíró cigányok egy része nem készült fel jól erre az új tevékenységi formára;

26. Lásd *Tauber István*: A hátrányos társadalmi helyzet... 147–149. oldalait!

Az ismertté vált, valamint a cigány bűnelkövetők számának alakulása

1. táblázat

Bűnelkövetők 1975–1986 között	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Az összes ismertté vált bűnelkövető száma	77 232	80 036	78 556	79 516	73 838	72 884	76 649	77 174	83 324	83 492	85 765	93 176
Ugyanez %-ban, ha 1975 = 100%-kal	100,0	103,6	101,7	102,9	95,6	94,3	100,5	99,9	107,8	108,1	110,0	120,6
Az összes bűnelkövetőn belül a cigányok %-os aránya	5,1	5,6	5,9	5,7	5,6	6,1	7,1	7,4	8,0	8,2	8,3	8,8
Ugyanez, ha 1975=100%-kal	100,0	110,0	115,6	111,8	109,8	119,8	139,2	145,0	156,8	160,7	162,7	172,5

A cigány bűnelkövetők száma néhány kiemelt bűncselekményben

3. táblázat

Bűncselekményfajták 1980–1985 között	1980*		1981		1982		1983		1984		1985	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Szándékos súlyos testi sértés	381	8,6	481	8,8	443	7,8	639	9,6	596	8,7	592	8,3
erőszakos közöszlész	89	2,0	125	2,3	95	1,7	138	2,1	139	2,0	98	1,4
hivatalos személy elleni erőszak	115	2,6	87	1,6	68	1,2	62	0,9	65	0,9	79	1,1
garázdaság	468	10,5	632	11,5	680	11,9	849	12,8	863	12,5	899	12,6
rablás	475	8,4	487	8,9	501	8,8	511	7,7	574	8,4	545	7,7

*az összes ismertté vált cigány bűnelkövető – százalékban

A bűnelkövetők számának alakulása a különböző bűncselekmény típusokban

Bűncselekmények 1981–1986 között	1981		1982		1983		1984		1985		1986	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Összesen	5481	100,00	5404	100,00	6644	100,00	6846	100,00	7126	100,00	8157	100,00
Ebből:												
– állam és emberiség elleni	1	0,01	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
– személy elleni	723	13,2	723	12,7	924	13,9	865	12,6	819	11,5	943	11,6
– közlekedési	42	0,8	42	0,7	57	0,9	68	1,0	90	1,3	96	1,2
– házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs elleni	395	7,2	417	7,3	441	6,6	522	7,6	486	6,8	593	7,3
– államigazgatás, igazság- szolgáltatás és a közcélet tisztasága elleni	187	3,4	181	3,2	213	3,2	240	3,5	217	3,0	215	2,6
– közrend elleni	773	14,1	826	14,5	1001	15,1	1067	15,6	1238	17,4	1582	19,4
– gazdasági	62	1,1	55	1,1	55	0,8	23	0,4	29	0,4	41	0,5
– társadalmi tulajdon elleni	1005	18,3	1121	19,7	1348	20,3	1326	19,4	1447	20,3	1656	20,3
– személyek javai elleni	2293	41,8	2339	41,0	2605	39,2	2730	39,9	2800	39,3	3031	37,1

- a házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövető cigányok aktivitása bár növekedett a vizsgált időszakban, de az összes cigány bűnelkövetőn belüli arányuk lényegében változatlan maradt;

- az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni cigány bűnelkövetőknek az összes cigány bűnelkövetőhöz viszonyított aránya csökkent;

- a közrend elleni bűnelkövetők csoportja viszont jelentősen megnőtt, ez a cigányok egyre nagyobb mértékű beilleszkedési problémájára utal;

- a gazdasági bűncselekményt elkövető cigányok számaránya egyértelműen és radikálisan csökkent: ennek magyarázata elsősorban a gazdasági szabályozók változásában rejlik. Számos olyan magatartási forma, ami azelőtt bűncselekménynek minősült, ma már nem az.

- a cigányok átlagos mértéket meghaladó bűnözési aktivitása leginkább a társadalmi tulajdont károsító bűncselekmények területén fokozódott. Bár e területen igen magas a latens bűnözés,

- a személyek javai elleni cigány bűnelkövetők abszolút száma emelkedett, de az összes cigány bűnelkövetőhöz viszonyított arányuk csökkent.

Erdemes néhány kiemelt bűncselekmény tipikus példáján keresztül elemezni a cigány elkövetők erőszakos jellegű bűnözésének sajátosságait. A 3. táblázat adatai szerint e bűncselekményeknél a cigány elkövetők bűnözési gyakorisága alapvetően nem változott. A szándékos, súlyos testi sértést elkövetők aránya – némi ingadozással azonos szinten maradt, talán valamelyest csökkent. Az erőszakos közöszlést elkövetőknél lényegében ugyanez a helyzet. A hivatalos személy elleni erőszak bűncselekményét elkövetőknél már merőben más a szituáció.

Az előző két bűncselekményfajtát tekintve az elkövetőknek az összes cigány bűnelkövetőhöz viszonyított aránya csökkent. Ezzel szemben a garázdaságot elkövető cigányok számaránya egyértelmű növekedést mutat, sőt az emelkedés meghaladja az összes cigány bűnelkövetőét. Mindez arra utal, hogy a cigányság társadalmi beilleszkedése konfliktusok halmazával jár együtt, és ezek a feszültségek láthatóan garázda típusú magatartásformákban manifesztálódnak. A rablást elkövető cigányok száma abszolút értékben nőtt, de az összes cigány bűnelkövetőn belüli részarányuk némileg csökkent.

A helyzet ennek ellenére nyugtalanító, hiszen az összes rablást elkövető személy közel 40%-a továbbra is cigány, sőt a cigány elkövetők aránya az összes bűnelkövetőhöz – ha minimális mértékben is –, de növekedett. Például 1980-ban a rablást elkövetők 37,8%-a, míg 1984-ben már 39,0%-a volt cigány. Itt kell utalnunk arra, hogy a világ legkülönbözőbb területein végzett kriminológiai kutatások egyértelműen jelzik: a rablás mindenütt a legszegényebb rétegek tipikus bűnözési formája.²⁷

A cigány bűnelkövetők sajátos csoportjai

A bűnözés különböző formáinak vizsgálatánál mindig figyelembe kell venni a speciális elkövetői ismérveket, így a nők, a fiatalok, a fiatal felnőttek, a büntetett előéletűek, a visszaesők és a bűncselekményt alkoholos állapotban

27. Dénes–Tauber–Tóth: A fiatalkori bűnözés makrostrukturális összefüggései. Belügyi Szemle. 1986/6.

A cigány bűnelkövetők speciális csoportjaihoz tartozó személyek száma

Bűnöző csoportok 1981–1985 között	1982		1983		1984		1985	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
nők	1381	24,2	1549	23,3	1516	22,1	1555	21,8
fiatalkorúak	1461	25,6	1565	23,5	1628	23,7	1617	22,6
fiatal felnőttek	1934	33,9	2303	34,6	2341	34,1	2412	33,8
fiatalkorúak + fiatal felnőttek	3395	59,5	3868	58,2	3969	57,9	4029	56,5
büntetett előéletűek	2837	49,7	3429	51,6	3650	53,3	3929	55,1
ún. Utazóbűnözők	1370	24,0	1475	22,2	1579	23,0	1672	23,4
visszaesők	1394	24,4	1725	25,9	1925	28,1	2090	20,3
ún. alkoholistá bűnözők	464	8,1	480	7,2	530	7,7	620	8,7

elkövetők aktivitását. A cigány bűnelkövetők e szempontból is sajátos vonásokkal rendelkeznek. (Lásd a 4. táblázatot!)

Az összes bűnelkövető között a vizsgált öt évben, átlagosan 9–12% a fiatalkorúak aránya, a nőké 12–13%, a fiatal felnőtteké 22–25%, a büntetett előéletűeké 33–35%, a visszaesőké 14–16%, az alkoholos elkövetőké pedig 22–23%. Ugyanezek a bűnelkövetői csoportok a cigányok között más előfordulási gyakoriságúak. Így a cigány nők 21–25%-ot, a fiatalkorúak 23–26%-ot, a fiatal felnőttek 33–36%-ot, a büntetett előéletűek 50–55%-ot, a visszaesők 14–30%-ot, míg az alkohol közvetlen vagy közvetett hatása miatt bűncselekményt elkövetők 8–9%-ot képviselnek.

Az adatokat összehasonlítva megállapíthatjuk: a cigányok között a nők kétszer, a fiatalkorúak több mint kétszer, a fiatal felnőttek kb. 30%-kal, a büntetett előéletűek nagyjából 40%-kal, a visszaesők közel kétszer nagyobb arányban fordulnak elő. Ez több társadalmi összefüggés következménye: fakad a cigányság egészének fiatalabb korstruktúrájából, a cigány nők családon belüli szerepköréből, a cigányságon belül kitermelődött bűnöző szubkulturális csoport tevékenységének aktivitásából, és további olyan jelenségekből, amelyekről majd még szólunk.

Egy adatsor egyszerűen megmagyarázhatatlan. A cigányok között az ún. alkoholos bűncselekményt elkövetők aránya 7–9%, míg az összes bűnelkövető között az ilyen aránya 22–23%. Az empirikus kutatási eredményekkel, a tapasztalatokkal ez messzemenően ellenkezik. Valószínűleg rosszul vették fel az adatokat a kérdezőbiztosok.

A fiatalokú cigány bűnelkövetők számának alakulása a különböző bűncselekmény típusokban

Bűncselekmények 1981–1986 között	1981		1982		1983		1984		1985		1986	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Összesen	1351	100,0	1461	100,0	1565	100,0	1628	100,0	1617	100,0	1967	100,0
Ebből:												
– állam és emberiség elleni	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
– személy elleni	145	10,7	152	10,4	157	10,0	171	10,5	139	8,6	164	8,3
– közlekedési	3	0,2	8	0,5	6	0,4	4	0,2	6	0,4	8	0,4
– házasság, család ifjúság és nemi erkölcs elleni	47	3,5	45	3,1	73	4,7	75	4,6	57	3,5	69	3,5
– államigazgatás igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni	23	1,7	18	1,2	27	1,7	37	2,3	35	2,2	33	1,7
– közrend elleni	108	8,0	129	8,8	182	11,6	147	9,0	160	9,9	226	11,5
– gazdasági	–	–	2	0,1	4	0,3	–	–	1	0,06	2	0,1
– társadalmi tulajdon elleni	285	21,1	319	21,8	324	20,7	328	20,1	323	19,9	461	23,4
– személyek javai elleni	740	54,8	788	53,9	792	50,6	866	53,2	896	55,4	1004	51,0

*az összes ismertté vált cigány bűnelkövető – százalékban

A fiatalkorú cigányok bűnözése

Az előzőekben már utaltunk arra, hogy a cigány bűnelkövetők csoportjában a fiatalkorúak részvétele kb. kétszerese ugyanezen korcsoport összes bűnelkövetőn belüli arányának. Azt is megfigyelhettük, hogy a fiatalkorú cigány bűnelkövetők létszáma az összes cigány bűnelkövetőn belül a vizsgált időszakban 24,6%-ról 22,6%-ra csökkent. Ez a tendencia 1986-ban is folytatódott, ekkor a fiatalkorú cigány bűnelkövetők „már csak” 19,8%-ot képviselnek. Az 5. táblázat azt mutatja, hogyan alakult a fiatalkorú cigány elkövetők aránya 1981 és 1986 között a különböző bűncselekménytípusokban.

A személy elleni bűncselekményt elkövető fiatalkorú cigányoknak az összes fiatalkorú cigány bűnelkövetőn belüli aránya 10,7%-ról 8,3%-ra mérséklődött, azaz kb. 30%-kal lett kevesebb. A közlekedési bűncselekményt elkövetők olyan alacsony abszolút értéket képviselnek, hogy figyelmen kívül hagyhatjuk őket. A házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs elleni, valamint az államigazgatás és a közelet tisztasága elleni bűncselekményeket elkövetők aránya – mutat ugyan némi hullámzást, de lényegében azonos szinten maradt.

A közrend elleni bűnelkövetők százalékos aránya az összes elkövetőn belüli 8%-ról 11,5%-ra nőtt, ez több mint 40%-os emelkedést jelent. Alacsony számuk miatt a gazdasági bűncselekményt elkövetőket is figyelmen kívül hagyhatjuk. A társadalmi tulajdon sérelmére bűncselekményt elkövetők részaránya valamelyest növekedett. Am a közhiedelemmel ellentétben a személyek javai elleni fiatalkorú cigány bűnelkövetők aránya az összes fiatalkorú cigány elkövetőkhöz viszonyítva csökkent. E megállapításokat azon összefüggés ismeretében kell értelmezni, hogy a fiatalkorú cigány bűnelkövetők száma – abszolút értékben –, akárcsak az összes cigány bűnelkövető száma, állandóan emelkedett a vizsgált időszakban. Tehát egy-két év és egy-két bűncselekménytípus kivételével nőtt a fiatalkorú cigány elkövetők abszolút száma is. Természetesen az arányok bűncselekménytípusonként eltérően alakulnak.

A 6. táblázat alapján a kiemelt öt erőszakos jellegű bűncselekményt tekintve megállapítható, hogy a fiatalkorú cigány bűnelkövetők aránya a vonatkozó évben ismertté vált összes fiatalkorú cigány bűnelkövetőkhöz viszonyítva 1984-ig növekvő tendenciát mutatott. Kivételt csupán a hivatalos személy elleni erőszak bűncselekményét elkövetők képeztek.

1985-ben a szándékos, súlyos testi sértés és az erőszakos közösülés bűncselekmények esetében csökkent a fiatalkorú cigányok részvételi aránya, a hivatalos személy elleni erőszak esetében ugyan ismét emelkedett, de még így is elmaradt az 1980-as bázisév arányához képest. A garázdaság és a rablás fiatalkorú cigány elkövetőinek mind az abszolút száma, mind az összes fiatalkorú cigány elkövetőkhöz viszonyított aránya meredeken növekszik.²⁸

Lehetséges következtetések – összefoglalás gyanánt

Az adatok és az összefüggések alapján nyilvánvaló, hogy a cigánylakosság bűnözési aktivitása tovább nő. Ezt nyilvánvalóan bizonyítja az a tény, hogy a cigány bűnelkövetők száma gyorsabban emelkedik, mint az összes bűnelkövetőké, vagyis az összes bűnelkövetőn belül egyre nagyobb arányt képviselnek.

28. *Tauber István–Balogh Sándor*: A cigányság bűnözése továbbra is aktuális társadalmi probléma. Belügyi Szemle, 1988/3.

**A fiatalokú cigány bűnelkövetők száma néhány kiemelt
bűncselekményben 1983–1985 között**

Bűncselekményfajták 1980–1982 között	1980		1981		1982	
	fő	%*	fő	%	fő	%
szándékos testi sértés	51	4,9	67	4,9	67	4,6
erőszakos közösülés	22	2,0	30	2,2	24	1,6
hivatalos személy elleni erőszak	11	1,0	11	0,8	5	0,3
garázdaság	65	6,0	95	7,0	119	8,1
rablás	130	12,1	179	13,2	208	14,2
Bűncselekményfajták 1983–1985 között	1983		1984		1985	
	fő	%	fő	%	fő	%
szándékos testi sértés	83	5,3	89	5,5	76	4,6
erőszakos közösülés	51	3,3	41	2,5	24	1,5
hivatalos személy elleni erőszak	8	0,5	5	0,3	9	0,6
garázdaság	167	10,7	132	8,1	141	8,7
rablás	201	12,8	240	14,7	216	13,4

*az összes ismertté vált fiatalokú cigány bűnelkövető – százalékban

E negatív tendenciák mellett pozitív (pontosabban fogalmazva részben kedvezőnek mondható) folyamatok is megfigyelhetők. Például csökkent a fiatalokúaknak, a fiatal felnőtteknek és a nőknek az összes cigány bűnelkövetőhöz viszonyított aránya. És ez még akkor is figyelemre méltó, ha speciális csoportok nagysága az összes bűnelkövetőn belül igen magas. Az viszont már ismét negatívum, hogy a büntetett előéletűek és a visszaesők aránya állandóan és egyenletesen gyarapodik.

Az előzőekben vázolt két folyamat, több – egymással szorosan összefüggő – jelenségre utal. A cigányságot – talán fokozottabb mértékben – érintették azok a társadalmi ellentmondások, amelyek a bűnözés növekedésének irányába hatottak. Hisz a cigányok egy jelentős része a halmazottan hátrányos helyzetű, azaz szociális értelemben a legproblémásabb csoportok közé tartozik. Véleményünk szerint alapvetően ez magyarázza a cigány bűnelkövetők számának ilyen nagyságú emelkedését. Bár valószínű, hogy e folyamatban más tényezők is közrejátszanak. Feltételezésünk szerint:

- megélénkült, aktívabbá vált az ún. bűnözés szubkulturális, valamint más visszaeső csoportok tevékenysége, s ezzel párhuzamosan nőtt e csoportok fertőző hatása:

- egyes területeken az átlagosnál is jobban kiéleződtek a társadalmi ellentmondások;

- még közel sem fejeződött be – talán félúton tart – a cigányság társadalmi integrációja. Emiatt a cigány és a nem cigány lakosság között fokozott mértékben áll fenn – az eltérő kulturális érték és normarendszerekből fakadó konfliktusok lehetősége. A helyzetet tovább súlyosbítja az egész magyar társadalmat jellemző értékválság, melyben a kölcsönös előítéletek és hamis sztereotípiák sajnálatos módon tovább erősödnek, mert az ellentmondások: a túlterheltség, a társadalmi és anyagi megbecsültség alacsony szintje, rossz szervezeti megoldások stb. miatt, egyre kevésbé tudják felvenni a harcot a mennyiségileg növekvő, minőségében mindinkább veszélyesebbé váló bűnözéssel. Ezt kétséget kizáró módon bizonyítja az ismeretlen tettesek ügyének növekvő száma, valamint a latens bűnözés emelkedő volumene. A társadalmilag labilis csoportokra ez viszont komoly negatív hatást gyakorol.

Tauber István